

Խ. ԱՐՈՎՅԱՆԻ ԱՆՎԱՆ ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՊԵՏԱԿԱՆ ՄԱՆԿԱՎԱՐԺԱԿԱՆ
ՀԱՄԱԼՍԱՐԱՆԻ ԳԻՏԱԿԱՆ ՏԵՂԵԿԱԳԻՐ
УЧЕНЫЕ ЗАПИСКИ АРМЯНСКОГО ГОСУДАРСТВЕННОГО
ПЕДАГОГИЧЕСКОГО УНИВЕРСИТЕТА ИМ. Х. АБОВЯНА

Հումանիտար գիտություններ № 1-2 (26-27) 2016 Гуманитарные науки

ՀՏԴ 355.58 : 159.9.07 : 070

ԱՐՏԱԿԱՐԳ ԻՐԱՎԻՃԱԿՆԵՐՈՒՄ ԱՇԽԱՏՈՂ ԼՐԱԳՐՈՂԻ
ՀՈԳԵԲԱՆԱԿԱՆ ՊԱՏՐԱՍՏՎԱԾՈՒԹՅԱՆ ԱՍՏԻՃԱՆԻ
ՓՈՐՁԱՐԱՐԱԿԱՆ ՀԵՏԱԶՈՏՈՒԹՅՈՒՆԸ
Ղ. Հ. ՄԱՐԿՈՍՅԱՆ

Խ.Արթուրյանի անվան հայկական պետական մանկավարժական
համալսարան, 0010, Երևան, Տիգրան Մեծի 17
markosyandiana@gmail.com

Հեղինակը փորձարարական հետազոտություն է անցկացրել ՀՀ տարբեր սահմանամերձ տարածաշրջաններում և Լեռնային Ղարաբաղի տարածքում, արտակարգ իրավիճակներում աշխատող լրագրողների հետ, ովքեր գործունեություն են ծավալել կամ մասնակից են եղել կոնկրետ իրավիճակների: Հետազոտությունն անցկացվել է երկու փուլով: Հետազոտության մեջ ներգրավվել է արտակարգ իրավիճակներում աշխատող 127 լրագրող և ՀՀ և ԼՂՀ սահմանամերձ շրջանների 104 բնակիչ:

***Բանալի բառեր.** լրագրող, արտակարգ իրավիճակ, թեստային մարտկոց, անձնային առանձնահատկություններ:*

Ներկայացված է խմբագրություն 14.12.2015 թ.

ՀՀ տարբեր սահմանամերձ տարածաշրջաններում և Լեռնային Ղարաբաղի տարածքում արտակարգ իրավիճակներում աշխատող լրագրողների հետ, ովքեր գործունեություն են ծավալել կամ մասնակից են եղել կոնկրետ իրավիճակների, անցկացվել է փորձարարական հետազոտություն: Հետազոտությունն անցկացվել է երկու փուլով: Առաջինը՝ որոշելու արտակարգ իրավիճակներում աշխատող լրագրողների անձնային որակները, երկրորդ փուլում՝ ախտորոշման ընթացքում, հստակեցրել ենք որակների արտահայտվածության և հոգեբանական պատրաստվածության աստիճանները, կատարել համեմատական վերլուծություն: Հետազոտության մեթոդների ընտրությունը կատարվել է փորձարարական հոգեբանության հիմնարար սկզբունքներին համապատասխան [1]:

Հետազոտության խնդիրը համակողմանիորեն ուսումնասիրելու համար հիմք ենք ընդունել մի քանի սկզբունքներ, որոնք պահպանվել են հետազոտության ընթացքում.

ա) կիրառված մեթոդները, առաջադրանքները չեն ազդել լրագրողների արժանապատվության վրա,

բ) պահպանվել է փոխադարձ հարգանք,

գ) մեթոդները տեղեկատվության առումով վերալրացվել են,

դ) բոլոր փորձարկվողների հետ աշխատանքն իրականացվել է նույն մեթոդով և մեթոդիկայով, որը հնարավորություն է տվել տարբեր մակարդակներում միմյանց հետ համեմատել նույնատիպ տվյալներ:

Հետազոտության ընթացքում կիրառվել են Ռ. Քեթթելի «Անձի բազմագործոն ուսումնասիրման մեթոդիկան» (16-PF) [2], «Ինքնագնահատման ախտորոշման Չ. Դ. Սպիլբերգերի և Յու. Լ. Խանինի մեթոդիկան», Ա. Բասսի և Ա. Դարկի «Ագրեսիայի տիպերի և ցուցանիշների ախտորոշման մեթոդիկան» [3], Թեյլորի «Տագնապախոտվածության չափման» մեթոդիկան [4]:

Հետազոտության մեջ ներգրավվել են արտակարգ իրավիճակներում աշխատող 127 լրագրող և ՀՀ և ԼՂՀ սահմանամերձ շրջանների 104 բնակիչ:

Նախապես խնդիր է դրվել ուսումնասիրել, թե այս հարցվողների թվաքանակը բավական է արդյոք ընդհանուր եզրակացությունների հանգելու համար: Դրա համար օգտվել ենք վիճակագրության մեջ հայտնի ընտրանքի ծավալի որոշման և կրկնակի ընտրանքի համար նախատեսված համապատասխան բանաձևերից, որպեսզի ապացուցենք՝ ընտրանքը բավարարում է վիճակագրության պահանջներին: Բացի դրանից, թեստային համակարգը կիրառվել է մի քանի անգամ, որպեսզի որոշենք հնարավոր շեղումների հավանականությունը և փորձարկվողների պատասխանների հուսալիությունը: Ընդհանուր առմամբ, պարզվել է, որ բոլոր թեստերի պատասխաններում կան որոշակի տարբերություններ, սակայն միջինացված տվյալները էական տարբերություններ չեն արձանագրել: Հետազոտության համար կազմված թեստային մարտկոցը նախատեսվել է արտակարգ իրավիճակներում աշխատող լրագրողի հոգեբանական պատրաստության վրա ազդող մի շարք գործոնների բացահայտման համար, որոնց մանրամասն կանոնադաշտնանք համապատասխան թեստերի նկարագրության և արդյունքների վերլուծության ընթացքում:

Արտակարգ իրավիճակներում աշխատող լրագրողների անձնային առանձնահատկությունների բացահայտման համար կիրառվել է Ռ.Քեթթելի մեթոդիկան [2]: Ռ. Քեթթելի մեթոդիկայի կիրառման ընթացքում նախ՝ պարզել ենք տվյալ խմբում առկա գործոնների

արտահայտվածությունը, այնուհետև կազմել ենք յուրաքանչյուր գործոնի միջինացված տվյալը՝ նկատի ունենալով, որ այդ գործոններն ի հայտ են գալիս փոխազդեցության արդյունքում: Այնուհետև համեմատել ենք երևույթի կամ իրադարձության արդյունքում ձևավորած առանձին խմբերը՝ միջինացված տվյալները տալու նպատակով:

Գիտական վարկածի համաձայն՝ ենթադրվել է, որ մեթոդիկայում ներկայացված գործոնները պետք է, որ որոշակիորեն կապված լինեն նաև ագրեսիայի թողած դրսևորումների հետ, ուստի նույն հետազոտվող խմբերում կիրառել ենք Ա. Բասսի և Ա. Դարկի ագրեսիայի տիպերի և ցուցանիշների ախտորոշման մեթոդիկան: Այս մեթոդիկան թույլ տվեց ընդլայնել մեր պատկերացումները ֆիզիկական ագրեսիայի, անուղղակի ագրեսիայի, նեգատիվիզմի, նյարդայնության, կասկածամտության, վիրավորանքի, մեղքի զգացման վերաբերյալ: Ա. Բասսի և Ա. Դարկի առաջարկած հարցարանը բացահայտում է ագրեսիվության ցուցանիշները և ձևերը:

1. Ֆիզիկական ագրեսիա՝ այլ մարդկանց նկատմամբ ֆիզիկական ուժի գործադրում:

2. Խոսքային (վերբալ) ագրեսիա՝ այլ մարդկանց նկատմամբ ունեցած բացասական զգացմունքների արտահայտում բառերի (վեճ, բղավոցներ, ճիչեր, սպառնալիքներ, անեծքներ, հայհոյանք) միջոցով:

3. Անուղղակի ագրեսիա՝ անուղղակի ճանապարհով այլ անձանց հասցեին ուղղված բամբասանքներ, «կծող» կատակներ և զայրույթի անորոշ, անկանոն բռնկումներ:

4. Նեգատիվիզմ՝ ուղղված հեղինակությունների և ղեկավարության դեմ. դրսևորվում է վարքի ընդդիմադիր ձևով, որը պասիվ կամ ոչ գործուն հակադրությունից կարող է վերածվել ակտիվ կամ գործուն գործողությունների՝ ընդդեմ սահմանված պահանջների, կարգի ու օրենքների:

5. Նյարդայնություն (դժգոհություն)՝ մարդու՝ շուտ գրգռվելու, նույնիսկ բռնկվելու հակվածություն, կտրուկ և կոպիտ վարվելու պատրաստականության առկայություն:

6. Կասկածամտություն՝ մարդկանց նկատմամբ անվստահություն և զգույշ վերաբերմունք դրսևորելու հակում, որը բխում է այն համոզմունքից, որ շրջապատի մարդիկ մտադիր են վնաս պատճառել իրեն:

7. Վիրավորանք՝ զայրույթով, անբավարարվածության զգացումով, դժգոհությամբ պայմանավորված նախանձի և ատելության արտահայտում:

8. Ինքնագրեսիա կամ մեղքի զգացում՝ իր և շրջապատի նկատմամբ հատուկ վերաբերմունք և գործողություններ, որոնք բխում են այն

համոզմունքից, որ ինքը վատ մարդ է, վատ է վարվում, վնաս է տալիս, չար է և անխիղճ:

Անցկացման կարգը և ուսումնասիրվող խմբերի թվաքանակը եղել է նույնը: Տեսական վերլուծությունները վկայում են, ինֆորմացիայի ընկալման և փոխանցման գործընթացում կարևոր դեր են խաղում անհատի բնավորության գծերը, նրա հիմնային բնութագրիչները, անհատական հոգեֆիզիոլոգիական առանձնահատկությունները, որոնք դրսևորվում են խառնվածքի, ինքնահաստատման, խոսքի ու գործի արձագանքման առանձնահատկություններով, մեծ ազդեցություն են ունենում նաև անձնային և ռեակտիվ տազնապայնությունը, որոնք աշխարհի, մարդկանց նկատմամբ անձի հիմնային վստահության դրսևորումներն են: Այս գործոնների առկայությունը բացահայտելու համար կիրառվել է Չ. Դ. Սպիլբերգերի և Յու. Լ. Խանինի մեթոդիկան:

Թեյլորի «Տազնապախոտվության չափման» մեթոդիկայի հարցարանը բաղկացած է 50 պնդումներից: Կիրառվել է ՀՀ սահմանամերձ՝ ա) Տավուշ – Նոյեմբերյան – Իջևան – Բերդ բ) Վայոց Ձոր – Խաչիկ, գ) Սյունիք – Միսիան և ԼՂՀ՝ ա) Մարտակերտ – Մատաղիս, բ) Քարվաճառ տարածաշրջանների ազգաբնակչության սոցիալ – հարմարման և հոգեկան վիճակների ախտորոշման համար: Մասնակցել է 104 մարդ՝ 64 իգական և 40 արական սեռի ներկայացուցիչներ: Խտացված տվյալների վերլուծությունից հետո կազմակերպել ենք թրեյնինգներ «Արտակարգ իրավիճակներում աշխատող լրագրողների սոցիալ – հոգեբանական պատրաստվածություն» թեմայով, այնուհետև իրականացրել ստուգիչ գիտափորձ: Վերջինիս նպատակն է՝ պարզել արտակարգ իրավիճակներում աշխատող լրագրողների բացահայտված անձնային առանձնահատկությունների և սոցիալ-հոգեբանական պատրաստվածության դրսևորումների մակարդակը «Արտակարգ իրավիճակներում աշխատող լրագրողների սոցիալ-հոգեբանական պատրաստվածություն» ծրագրով նախատեսված թրեյնինգային վարժություններից հետո: Այդ նպատակով կազմակերպվել է ռեթեստավորման գործընթաց այն փորձարկվողների հետ, որոնք անցել են պարապմունքներ: Ռեթեստավորման ենք ենթարկել մեր կողմից կիրառված մեթոդներով և մեթոդիկաներով՝ ցանկանալով պարզել որոշ անձնային գործոնների նպատակային փոփոխության առկայությունը մեր համակազմի մոտ: Ստուգիչ գիտափորձի ընթացքը: Ռեթեստավորման նպատակով ընտրվել են նույն խմբերը: Ստորև ներկայացնենք ռեթեստավորման արդյունքներն ըստ Ռ. Քեթթելի մեթոդիկայի [2]՝ առավել ուշադրություն դարձնելով որոշ գործոնների փոփոխություններին: Ռեթեստավորման գործընթացում առավելապես հետևել ենք և վերլուծական մասում անդրադարձել ենք հենց այդ

գործոններին: Աշխատանքի մատչելիության և պարզության համար պահպանել ենք աղյուսակի ներկայացման ձևը՝ հեշտ և համարժեք համեմատություններ կատարելու համար (աղյուսակ 1):

Աղյուսակ 1

Ռեթեստավորման արդյունքում գրանցված տվյալներ՝ % (Ռ.Քեթթել)

Արտահայտվածություն	N	Գործոններ	Արձանագրող փուլի արդյունքներ (%)	Ռեթեստավորման փուլի (%)	Գործոններ
ա) Թույլ արտահայտվածության գործոններ	1.	L	7.28	9.08	դյուրահավատություն
	2.	Q4	10.72	11.74	թուլացվածություն անցում լարվածության դաշտ՝ չնչին տարբերությամբ
	3.	Q2	10.88	11.34	զիջողականություն չնչին տարբերությամբ. անցում դեպի անզիջողականություն
բ) Միջին արտահայտվածության գործոններ	4.	N	11.52	13.28	ուղղամտությունից անցում դիվանագիտության
	5.	E	13.08	11.52	գերակշռությունից անցում զիջողականության
	6.	Q1	13.28	11.32	ռադիկալիզմից անցում կոնսերվատիզմի
	7.	O	13.2	16.24	տագնապայնությունից անցում ինքնավստահության
	8.	C	13.52	15.56	հուզական անկայունություն հուզական կայունություն
	9.	M	13.92	16.47	զարգացած երևակայությունից անցում գործնականության
	10.	I	15.04	13.08	զգայունակություն
	11.	G	15.36	16.47	նորմատիվություն
	12.	H	15.44	17.74	խիզախություն
գ) Ընդգծված արտահայտվածության գործոններ	13.	Q3	17.28	18.30	Բարձր ինքնահսկողություն
	14.	A	17.92	18.48	շփվողականություն
	15.	F	19.52	20.12	արտահայտչականություն
	16.	B	6.24	7.05	ինտելեկտ
	17.	MD	39.76	41.24	ինքնագնահատականի աղեկավատություն

Աղյուսակում 1-ում գետեղված տվյալների վերլուծությունը ցույց է տալիս, որ գործոնների քանակական ցուցանիշները, որոնք

արտահայտվում են որոշակի օրինաչափություններով, փոփոխության են ենթարկվել, այսինքն՝ ընդգծված արտահայտվածության ցուցանիշները քանակապես բարձրացել, փոփոխվել և տատանվել են նաև միջին արտահայտվածությամբ գործոնները, իսկ թույլ արտահայտված ցուցանիշները աճել են, որոշ ցուցանիշներ բարձրացել են միջին ցուցանիշների արդյունքներից:

Հիշյալ տվյալներն առանձնացնում ենք որպես ռեթեստավորման արդյունք, քանի որ այդ փոփոխությունները դրսևորվել են ոչ պատահական ցուցանիշներով, այլ որոշակի օրինաչափություններով: Դրանով հանդերձ՝ ինտելեկտի ցուցանիշների մեջ տեղաշարժը քիչ է, ինչը երևում է նաև աղյուսակի տվյալներից: Այս իմաստով, անցնելով մյուս մեթոդիկաներին, կրկին փորձել ենք ցույց տալ, նկատվող փոփոխությունների օրինաչափ դրսևորումները և արտահայտչաձևերը: Ա. Բասսի և Ա. Դարկի ագրեսիայի տիպի և ցուցանիշների ախտորոշման մեթոդիկայի ռեթեստավորման արդյունքներից երևում է, որ համանման երևույթ նկատվում է նաև ստորև բերվող աղյուսակի տվյալներում (աղյուսակ 2):

Աղյուսակ 2. Բասսի և Դարկի «Ագրեսիայի տիպերի և ցուցանիշների ախտորոշման մեթոդիկա» (ռեթեստավորում)

Գործոններ		նախնական տվյալներ (%)	ռեթեստավորման տվյալներ (%)
ա) Թույլ արտահայտված	Նեգատիվիզմ	35.2	15.8
	Վիրավորվածություն	35.2	16.6
	Անուղղակի ագրեսիա	39.6	27.2
	Կասկածամտություն	42	32.2
բ) Միջին արտահայտվածության գործոններ	Ֆիզիկական ագրեսիա	45	20.7
	Նյարդայնություն	48.4	34.16
գ) Ընդգծված արտահայտվածության գործոններ	Մեղքի զգացում	66.6	44.32
	Խոսքային ագրեսիա	68	32.6

Ներկայացնենք նաև Սպիլբերգեր-Խանինի ինքնագնահատականի ախտորոշման մեթոդիկայի ռեթեստավորման տվյալները (աղյուսակ 3):

Աղյուսակ 3. Ռեթեստավորման արդյունքում գրանցված տվյալներ` % (Սպիլբերգեր-Խանին)

Արդյունքներ	Ռեակտիվ տազնապայտություն (%)	Անձնային տազնապայտություն (%)
Արդյունքների միջինացված տվյալներ	73.2	86.8
Ռեթեստավորման միջինացված տվյալներ	60.2	71.4

Գիտափորձի արդյունքները ռեթեստավորում անցած ընտրագանգվածի տվյալները նորից բաժանել ենք արտահայտվածության երեք մասերի՝ ըստ ցուցանիշների, ինչպես արձանագրող փուլում՝ թույլ, միջին և ընդգծված արտահայտվածության, որը հնարավորություն է տվել մեզ համադրելու նույն աստիճանի վերաբերող տվյալները: Գիտափորձի արդյունքների ռեթեստավորման ժամանակ Թեյլորի «Տազնապախտության չափման մեթոդիկան» չի կիրառվել:

Ստորև ներկայացնում ենք վերոշարադրյալ մեթոդիկաների միջինացված տոկոսներով արտահայտված ցուցանիշները մեկ աղյուսակով՝ թույլ, միջին և ընդգծված արտահայտվածությամբ (աղյուսակ 4):

Աղյուսակ 4. Ռեթեստավորման արդյունքում գրանցված միջինացված տվյալների ընդհանրացված պատկեր (%)

	Ռ.Քեթթելի «Անձի բազմագործուն ուսումնասիրման մեթոդիկա» (16-PF)		Ա.Բասսի և Ա.Դարկի «Ազդեցիկ տիպերի և ցուցանիշների ախտորոշման մեթոդիկա»		Ինքնագնահատման ախտորոշման Չ.Դ.Սպիլբերգերի և Յու. Լ. Խանինի մեթոդիկա	
	գործուն	(%)	ցուցանիշ	(%)	գործուն	(%)
Ա ցածր արտահայտվածություն	L, դյուրահավ.	9.08	Նեզատիվ.	15.8	0	
	Q4, թուլացված	11.74	Վիրավորվ.	16.6		
	Q2, զիջողակ.	11.34	Անուղղակի ագրեսիա	27.2		
			Կասկած.	32.2		

Բ միջին արտահայտվածություն	N, ուղղամտութ.	13.28	Ֆիզիկական ագրեսիա	20.7	Ռեակտիվ տազնալայնություն	86.8
	E, գերակշռութ.	11.52				
	Q1, ռադիկալիզմ	11.32				
	O, տազնալայն.	16.24				
	C, հուզական անկայուն.	15.56	Նյարդայնու թյուն	34.16		
	M, զարգացող երևակայութ.	16.47				
	I, զգայունություն	13.08				
	G, նորմատիվ	16.47				
	G, նորմատիվ	17.74				
Գ ընդգծված արտահայտվածություն	Q3 բարձր ինքնավերահսկող.	18.30	Խոսքային ագրեսիա	32.6	Անձնային տազնալայնություն	71.4
	A, շփվողակ.	18.48	Մեղքի զգացում	44.32		
	F արտահայտչ.	20.12				
	B ինտելեկտ	7.05				
	MD ինքնագնահ.	41.24				

Այսպիսով, ամփոփելով ռեթեստավորման արդյունքները՝ եկանք այն եզրահանգման, որ միջանձնային կոնֆլիկտների հիմքում ընկած որոշ գործոններ (թվով 30) դրսևորվել են որոշակի օրինաչափություններով, այսինքն՝ բարձր արտահայտվածությամբ որոշ գործոններ քանակապես նվազել են, իսկ որոշները աճել են, որով էլ արձանագրել ենք արտակարգ իրավիճակներում աշխատող լրագրողների անձնային առանձնահատկությունների և սոցիալ-հոգեբանական պատրաստվածության ռեթեստավորման արդյունքները:

ԳՐԱԿԱՆՈՒԹՅՈՒՆ

1. Արզումանյան Ս., Մկրտչյան Ս., Սարգսյան Վ., Կիրառական հոգեբանության պրակտիկում, Եր., Զանգակ-97, 2002.- 391 էջ.
2. Cattell R. B. The birth of the Society of Multivariate Experimental Psychology. *Journal of the History of the Behavioral Sciences*, 1990, 26, 48-57.
3. <http://www.doctors.am/hy/tests/types-of-aggression>
4. <http://www.doctors.am/hy/tests/Taylor-Manifest-Anxiety-Scale>

РЕЗЮМЕ

ЭКСПЕРИМЕНТАЛЬНОЕ ИССЛЕДОВАНИЕ УРОВНЯ ПСИХОЛОГИЧЕСКОЙ ГОТОВНОСТИ ЖУРНАЛИСТОВ, РАБОТАЮЩИХ В ЧРЕЗВЫЧАЙНЫХ СИТУАЦИЯХ

Д.Г. МАРКОСЯН

Проведено двухэтапное экспериментальное исследование среди журналистов, работавших в чрезвычайных ситуациях и ставших участниками конкретных событий в различных приграничных регионах РА и на территории Нагорного Карабаха. Исследованием были охвачены 127 действующих журналистов и 104 жителя приграничных районов РА и НКР.

SUMMARY

EXPERIMENTAL STUDY OF PSYCHOLOGICAL PREPAREDNESS OF JOURNALISTS WORKING IN EMERGENCY SITUATIONS

D. H. MARKOSYAN

The author conducted an experimental study with journalists working in emergency situations in various borderline regions in the republic of Armenia and in Nagorno Karabakh; these journalists acted or participated in certain situations. The study was held in two phases. 127 journalists and 104 habitants of the RA and NK bordering regions were involved in the study.